

113482

V I D K Æ N Q U I S L I N G

Slik han så seg selv

Ved Kjell Aspaas

F O R O R D

Følgende fremstilling er basert på Vidkun Quislings forsvarstale for lagmannsretten i 1945. Den bygger på det stenografiske referat, og vil etter så mange år la hovedpersonen i retssaken komme til orde og gjengi saken slik han så den fra sin egen personlige synsvinkel. Vi er ikke i tvil om at han subjektivt sa sannheten om seg selv og sitt virke. Ved å fremstille saken slik isolert mener vi å yte rettferdighet like overfor en mann som den gang hadde alle odds mot seg. Dessuten mener vi at fremstillingen isolert kan ha sin spesielle interesse. Det stenografiske referat fra hele rettssaken er et svært dokument, og ikke lenger lett tilgjengelig. Interessen for de begivenhetene fremstillingen dreier seg om, er stigende i vår tid. En tilsynelatende "ensidig" fremstilling mener vi også kan stille viktige spørsmål i relieff.

Ingen skal tjene økonomisk på denne fremstilling. Et eventuel overskudd av salget tilfaller Institutt for Norsk Okkupasjonshistorie, som ser det som sin oppgave å bryte den skjevhet som ~~frambrakt~~ er til stede i de fleste beretninger ~~fra såvel~~ ~~krigen i Norge som~~ ~~den tyske okkupasjonen~~ fra mellomkrigstiden, som fra krigen i Norge og okkupasjonen som fulgte fram med den 10. juni 1940.

Institutt for Norsk Okkupa-
sjonshistorie

(INO)

*****

I N N L E D N I N G

Naturligvis var han ingen "gåte". Han var seg selv fra først til sist. Naturligvis var han ikke "mennesket Vidkun og forræderen Quisling". Han var et rettlinjert menneske fra første til siste stund. År etter år satte han sitt eget liv på spill for å redde millioner av mennesker fra den visse død. År etter år forsøkte han å tale til sine landsmenn om den fare som truet dem. Og da det ble bruk for en virkelig mann i dette land, viste det seg at han var denne mannen. På tvers av forvirret folkemening, i motsetning til de menn som flyktet i farens stund, ble han. Hadde hans politikk ført frem, ville Norge - som han elsket så høyt - ha kunnet leve sitt nasjonale liv og unngått den splittelse som har vært en dyp tragedie og en stor ulykke.

Men de mange små menn, de med det kortsiktige syn, de med mistro og misunnelse, de fordrev ham fra den plass han alene kunne fylle, slik at det han ville gjøre, kunne kommet til å stå for hans landsmenn som en virkelig statsmannshandling, en handling som ville reddet dem fra ulykkene de flyktende menn hadde bragt over dem.

Denne mannen het Vidkun Quisling, en seer, en intens intelligens som ikke bare analyserte den internasjonale politikk og vår egen hjemlige, men som også hadde en vei å vise til, en vei som kunne ha ledet ut av uføret.

Men døve var de fleste ører - den gang. Og døve er disse ører ennu. Tiden er gått - årene har lagt meget av glemselens slør over mannen og hans virke. Men ennu kommer det norske folk i affekt når hans navn nevnes slik det bør nevnes, nemlig med ~~anerkjennelse~~ anerkjennelse. Han ville det beste, han var ingen gåte for dem som kjente ham, og ^{for dem} som senere har lært ham å kjenne gjennom det han sa og det han gjorde. Han var ingen forræder. Han ville ikke prisgi, men redde. Allikevel ble han en syndebukk for den udyktige politikk, for de menn som manglet hans kompetanse, for dem med skylappene, for dem som virkelig sviktet; disse menn som la vårt land åpent for fiendehånd og som forlot statsskipet da det truet med å gå ned.

Han ble stilt for retten. Han fikk en rettferdig behandling av domstolene, har man sagt. Men han var like fullt syndebukk, den mann som man kunne vende raseriet imot, den mann som måtte ta ansvaret der de andre ikke våget ta det.

Han het Vidkun Quisling og var en patriot, en ekte venn av det norske folk, en stor høvding. Men hans skjebne ble den store manns skjebne. Han står ikke i historien alene, utsatt for folks vrede og hevntørst. Han står ~~høytstående~~ sammen med andre store menn i Europas historie. Han står høyreist blant dem. Da han ble stilt for muren og skutt, stirret han med åpne øyne inn i historien. Han mente at den ville gi ham rett. Under rettssaken sa han ~~en~~ mange uforglemmelige ord. Og slik sluttet han sin forsvarstale for lagmannsretten:

"Har min virksomhet vært landssvik - slik som det fremstilles - da vil jeg til Gud ønske for Norges skyld at riktig mange av Norges sønner måtte bli slike landssvikere som jeg er, bare at de ikke blir kastet i fengsel".

+

Nei. Han var ingen gåte. Han var den han var. Og kan vi endelig en gang komme til å innse det, ville vi også lytte til hans ord med respekt og forståelse og anerkjennelse.

Slik er det gått med meg, etter å ha lest det som er skrevet om ham at jeg avviser postulatet om "gåten". For meg har ^{han}vefter hvert stått frem ^{som}ven helstøpt personlighet. Jeg har ingen vanskeligheter med å forstå ham, hans mål og meninger, hans håp og drømmer, hans arbeide og innsats. Men jeg lytter ikke lenger til hans motstandere, de er forblindet. Jeg lar mannen selv tale til meg, og jeg lar ham på de følgende sider tale for seg selv. Stillet overfor dødens mulighet talte han, uten manuskript, legemlig svak etter fengselsoppholdet og kirurgiske inngrep, men med sin ånds fulle kraft. Man får ha meg tilgitt at jeg føler med ham i hans skjebnestund, at jeg ønsker han skal komme til orde, enda en gang. Jeg vil skrive hans historie, ikke bygget på de aktstykker som er fremlagt. Og fordi så mange andre aktstykker ikke er tilgjengelige, lar jeg mannen selv fortelle om seg selv.

Sokrates ble stillet for retten av sine fiender og misunnere i Athen. Han sluttet sin forsvarstale på denne måten: "Men nu er det på tide å gå herfra. Jeg for å dø. Dere for å leve. Hvem som går til det beste, vet bare Gud".

Vidkun Quisling ble dømt av sine motstandere. Hadde han egentlig noen sjanse? Men de som dømte ham, lot skrive ned hva han sa. Og hans ord bør ettertiden huske.

Det følgende er Vidkun Quislings historie, slik han selv så den.

Mange år er gått hen. Vi burde ha råd til å lytte til hans røst, befridd for alle beskyldninger og misforståelser. ~~Her~~ er - om ikke den fulle sannhet (for "hva er sannhet?") - så ~~en~~ ^{gjaltale} sannheten slik mannen oppfattet den. Man lyver ikke foran eksekusjonspelotongen. Man folder sine hender, man ber sitt Fader Vår - og er man av riktig kaliber, tilgir man sine bødler - - -.

Vidkun Quisling døde som en mann. Han er borte. Men kanskje en og annen allikevel finner at sannheten ikke er gitt med en domsavgivelse. Vi er humane, er vi ikke? Vi lar også den annen part komme til orde. Gjør vi ikke det ?

Jo. Og her skal det altså skje.

Vidkun Quisling skal tale for seg selv.

*****

B A R N D O M O G U N G D O M

+++++

VIDKUN QUISLING ble født i Fyresdal den 18. juli 1887. Han vokste opp mellom vikinggraver, mellom bibelhistorie og saga. Det var en gammel slekt han tilhørte, og gutten ble alltid innprentet ættestoltheten og ættesagaen og forpliktelsen like overfor det norske folk.

Under disse forhold vokste han opp og festet en kjærlyghet til sitt land som lå langt utenfor det sedvanlige. Syv år gammel ble han sendt til byen på skole. Der ble han syk av kjærlyghet til hjembygden. Bare han kjente gjødsellukten, bare han hørte en hane gale, var hjemlengselen så sterk hos ham at han ikke kunne sitte stille.

Han vokste opp i et lærd hjem. Hans far var prest, men han var mer vitenskapsmann enn prest, han var historiker og sprogmann. Vidkun Quisling ble tidlig holdt til historien. Han leste alt hva han kunne komme over av sagaer, av Norgeshistorie og verdenshistorie. Alle hans sparepenger gikk til bøker. Han var kanskje en ensom gutt, men han var ensom fordi han aldri fant det som han var villig til å gi andre i vennskapet, nemlig alt.

I skoletiden hadde han en god venn som forrådte ham. Han slo ham nesten ihjel for det, fordi han hadde forrådt. Siden traff han nok venner i livet, men med unntagelse av hans hustru møtte han aldri noen som var villige til å gjøre det han selv ville gjøre, nemlig late sitt liv for sine venner. Derfor ble han en ensom mann, og av ingen annen grunn.

Da han kom på skolen, ble han satt i annen klasse med en gang. Det var i en byskole. Han snakket sitt bygdemål og ble kuset og hånet på alle måter. Han lå sist i klassen, men tok seg meget fort opp og innen mange måneder var han den første. Siden var han alltid det. Men han var ikke noe skolelyst av den alminnelige puggetype. For det som var skolefag, var det minste for ham, det spilte ikke noen rolle for ham. Det han higet etter, lå utenfor skolens fag, og det slukte han med umettelig kunnskapstørst.

Senere kom Vidkun Quisling tilbake igjen til Telemark, han kom til Skien lærde skole. Hans interesser skiftet fra det ene til det annet, og i gymnasiet var det da matematikken som fanget ham mest. Som ganske ung gutt oppdaget han den høyere matematikk og formet den ut på egen hånd, utenom skolen. På egen hånd leste han Abels samlede verker som gymnasiast, og hans matematikklærer var bedrøvet da han valgte å bli offiser.

Vidkun Quisling valgte å bli offiser under inntrykket av sin historiske lesning og under inntrykket av unionsoppløsningen med Sverige. Han var med i hele denne tiden, ennå ikke som noen bevisst mann, men som en nasjonalsinnet ung gutt som var gjennomsyret av kjærlighet til sitt land og folk og villig til å ofre livet for det.

Krigsskolen - Generalstabens - Russland

Så ble han kadett i 1905. Han gikk på krigsskolen, han lærte de fag som der var de alminnelige. Eksersiserøvelser og slike ting interesserte ham ikke noe større, det som interesserte ham var krigskunsten, det var strategien og krigshistorie. Han slukte også der alt hva han kunne komme over. Han slukte hele Generalstabens bibliotek og satte seg inn i det; allerede som ung offiser mente han at han var en virkelig fagmann på det område. Han gjennomgikk Høyskolen, og han fikk den beste karakter som noen sinne er gitt på Høyskolen så lenge Høyskolen hadde eksistert. - Han fikk innstilling til Kongen, som den eneste som til da hadde fått det.

Derefter kom Vidkun Quisling inn i Generalstabens og arbeidet der. Holtfodt tok ham til seg som sin spesielle medarbeider, og han utarbeidet som ganske ung offiser den hærordning som skulle gjelde under nøytralitetsvernet. Han utarbeidet det den gang slik at vi skulle fått en oppsetning på 12 divisjoner og 200 000 mann som skulle settes opp i Norge. Dette ville være fullt tilstrekkelig til at vi under de daværende forhold kunne avvist ethvert angrep. Når de var på reiser, brukte Holtfodt ham som den der spurte eller eksaminerte de eldre offiserer om situasjonen.

Alltid levet Vidkun Quisling som en asket. Han røykte aldri, og smakte ikke vin før han var mange og tyve år, ja, ikke engang kaffe før han var i den alderen. Når han var på utmarsj med sine soldater, hadde han en pose med nøtter i sin sadelveske. Han drakk den melk som soldatene fikk utlevert som rasjon; det var det han levet på. Han la ikke i ovnen om vinteren for å herde

seg selv. Slik levete han som ung mann: Stod opp klokken fem og arbeidet på den måten for å dyktiggjøre seg for sin stilling som offiser og for å tjene sitt land som offiser.

Men ennu var det ikke demret for hans bevissthet hva det betydde. Han så på en offisers gjerning som en militær gjerning og igrunnen ikke noe annet. Men en dag demret det for ham, og omsider stod det helt klart for ham at det å være offiser, det var igrunnen bare en del av det å være med i samfunnsmaskineriet, i folkets liv. Offiserene skulle være de som fremfor noen representerte den nasjonale tanke, som representerte folkets liv; dette skulle de ta vare på. Han begynte å forstå hva det var å styre et folk, styre et folks skjebne. Hva et folk var for noe, begynte å stå klart for ham.

Han forsøkte å passe sin stilling inn i dette å være med på å lede folket. En bestemt opplevelse bestyrket ham i denne holdning: Som ganske ung løytnant var han batterisjef oppe i Nord-Norge. Det var de beste soldater han noensinne hadde hatt, disse som ble tatt ut til de nye batteriene. De ekserserte i hele sin fritid. Dit opp ble det sendt en konstruktør fra Krupp for å overlevere maskinene. Han lærte soldatene å åpne og lukke mekanismen etter scientific management, så hurtig som mulig på den mest effektive måte. Så talte disse soldatene om dette, at det var da et kjedelig arbeid - som de forøvrig senere begynte å bli interessert i - og så sa denne tyskeren. Für das Vaterland. - Dette arbeidet gjør dere for fedrelandet. Og dette preget Vidkun Quisling alltid inn i sine folk, at enten man stod på den store eller lille plass i samfunnet, så arbeidet ^{man} for sitt folk. Den som stod på en liten plass, han hadde en like stor oppgave som den som stod på den øverste plass, ja, han hadde kanskje en større oppgave, for han kom i berøring med de levende og virkelige forhold, han levde ikke oppe i skyene.

- - -

Slik gikk utviklingen for Vidkun Quisling. Så ble han tilbudt å komme til China. Han visste ikke hva det egentlig innebar, han ble tilbudt å være instruktør i den daværende keiserlige kinesiske armé, tilbudt en høy rang etter sine unge år. Og han lærte seg kinesisk, brukte en masse tid på å lære dette sproget. Imidlertid kom den kinesiske revolusjon og avbrøt det hele

- - - I Generalstaben var det dengang den skikk, som var meget god, at de unge offiserer som kom inn, ble tildelt et land som

de skulle sette seg inn i og studere. Og dette gjorde de unge generalstabsoffiserene mer eller mindre grundig. Det var forøvrig en god ånd blant offiserene fra denne tiden. Det var en æresfølelse blant dem. Å være offiser forpliktet, man var ikke ute etter sivilt arbeide og å tjene penger. Men man skulle gjøre sitt arbeide i sitt fag, - det begynte å ryke overende med dette umiddelbart før verdenskrigen.

Vidkun Quisling fikk tildelt Russland, og han leste alt, studerte alt som han kunne komme over om ~~Russland~~ dette landet. Han lærte seg det russiske språk på egen hånd.

Men etterhånden syntes han på en måte at han var blitt ferdig med Generalstaben; det ble for ham papir og papir, alt sammen, og ikke noe kjøtt og blod i det hele. Så søkte han om å bli militærattasje i Russland i 1917. Det trakk ut en tid før han kom avsted på grunn av borgerkrigen og revolusjonen i Finland. Men omsider fikk han lov til å reise gjennom østfronten over Tyskland, og så kom han da midt opp i den russiske revolusjon, så den i dens utvikling. Den alminnelige ~~mening~~ mening i Russland da var at dette var et helt forbigående fenomen som ville være ferdig i løpet av kort tid. Quisling hadde en ganske annen oppfatning av situasjonen. Han så på dette som en fase i den store verdenskrise som man var kommet inn i, en krise som begynte med den ~~russe~~ russisk-japanske krig i 1904 - 1905 da Russland ble kastet tilbake mot Europa, som fortsatte i verdenskrigen og som ville fortsette i decennier fremover og være ledsaget av svære indre og ytre omveltninger.

Vidkun Quisling reiste meget om i Russland også i den tiden. Han var ved frontene, han var attasjert Trotskij. Under en av de avgjørende kamper på østfronten spurte Trotskij ham om situasjonen - det var ved Kasan, hvor den hvite nordarmeen og den hvite østarmeen holdt på å forene seg og slå bolsjevikene - og han spurte Quisling om situasjonen der og hva han mente de burde gjøre. Så holdt Quisling et foredrag for Trotskij, og det gjorde et så sterkt inntrykk på ham at han ville ha Quisling til sin stabssjef, han ville ha ham til å være med på østfronten. Det ville han nå ikke innlate seg på. Men det var en annen tanke som opptok ham meget sterkt og som hadde sin grunn i iakttagelser gjort i Russland; Russland er et nordisk land. Ordet russer er det samme ord som nordmann. De opprinnelige russere var nordgermanere. Ved

Dnjeprs nedre løp er det f. eks. norske navn på fossefall, - et navn som vi har i Telemark, "Ulefoss", finner man som et russisk navn på et stryk nede ved Dnjepr. Russland er grunnlagt av nordmenn og har gjennomgått en skiftende utvikling. Det var etter Vidkun Quislings oppfatning det nordiske moderlandet, men de nordiske folkene som var der, hadde ikke kunnet klare å styre dette mektige landet og de var bukket under. Storparten av det russiske aristokrati var av norsk og nordisk skandinavisk blod. For Quisling stod det som en stor oppgave at Russland skulle gjenreises som et nordisk land. Men så så han også på den annen side hva bolsjevismen var for noe.

Det var for Vidkun Quisling en berettiget opprørsbevegelse av folk som var holdt nede i uverdig tilstand, ~~folk som var holdt nede i en uverdig tilstand, folk som var utnyttet for deres egne~~ ^{red.} Men motstandskraften var ikke stor det første året. Quisling så hvorledes det en gang på østfronten lå 32 tyske divisjoner. Det hadde ikke vært noen vanskelighet for dem å rykke inn i Russland og besette hele ~~Russland~~ landet og vinne hele verdenskrigen.

Dette var en tanke som opptok ham meget sterkt, men han kunne ikke som norsk offiser ta seg videre av det. Han talte meget om det med tidligere minister Prytz, som den gang var chargé d'affairs, og med andre ved legasjonen. Quisling reiste også selv til østfronten, hele veien fra Petrograd og Moskva frem til fronten, og han traff ikke mer enn en enslig patrulje på hele veien, det var alt hva man så av røde tropper. Og det russiske folk ventet på befrielsen, de ventet på at det igjen skulle komme orden i landet. Dette opptok ham meget sterkt, og han så også hvorledes bolsjevikene i grunnen var besjelet av god vilje til å begynne med. Terror var for eksempel ikke noe bolsjevikene begynte med, de begynte ikke før de selv ble utsatt for mordattentater. Men da slo de riktignok voldsomt til.

Alt dette fikk han - om ikke så grundig - så iallfall et ganske godt inntrykk av de første årene han var der. I 1919 reiste han da fra Russland, idet vi måtte bryte forbindelsen med Sovjet-Unionen. De norske reiste som de siste fra landet. De hadde da representert en rekke andre land, og Quisling hadde også i denne forbindelse opplevd en rekke ganske merkelige ting. Han hadde opplevd hvorledes de engelske og franske stiftet en sammensvergelse for å styrte bolsjevik regjeringen. Selv var han ikke inn-

blandet i det, men han var selv på det mest personlige kommet bort i sakene og forskjellige slike episoder og ting som man nødvendigvis måtte oppleve under en så veldig omveltning

Hjelpearbeidet

*****

Vidkun Quisling kom tilbake til Norge og skulle gjøre tjeneste i Generalstabens igjen, men han ble meget snart beordret til Helsingfors som militærattasje og legasjonssekretær. Han ble samtidig stedfortreder for Urbye når han var borte. I denne tiden hadde han også de russiske sakene, forsåvidt som man bestyrte dem i Helsingfors. Han fortsatte da å utvide sitt kjennskap til de russiske forhold og utdypet det, og da Russland holdt på å falle i 1919, var det tale om at han skulle reise over der og overta.

I slutten av 1920 vendte han tilbake til Norge, og - som han mente - for godt. Han hadde tenkt å etablere seg her, og hadde til hensikt å begynne sitt arbeide i Generalstabens igjen. Da fikk han plutselig en anmodning fra Fridtjof Nansen om å overta ledelsen av hjelpearbeidet i Russland. Han hadde allerede hjulpet Nansen med hjemsendelsen av krigsfangene fra Russland. Det var 2 millioner krigsfanger som skulle sendes hjem etter den første verdenskrig, og Nansen var høykommisær for dette arbeidet. Quisling hjalp ham da under utøvelsen av denne virksomhet. Det er mulig det var minister Urbye som anbefalte ham til ~~dr.~~ dr. Nansen. Men Quisling kjente altså Nansen fra deres tidligere samarbeide.

Vidkun Quisling kom da i begynnelsen av 1922 til Russland igjen. Han kom til Petrograd, det var en islagt by, og det samme var Moskva - og så drog han alene ut i hungerdistriktene. Han forlot sitt land, ~~han~~ reiste fra sitt arbeide, han reiste med den visse død for øye, og han reiste utelukkende besjelet av det å hjelpe mennesker som var i nød. Det var alltid et motiv for ham å gjøre det som man kan si er Guds vilje med en, å gjøre det ~~so~~ så godt som man kan mot sine medmennesker. Noen andre motiver har han aldri kjent i sitt liv. Dette levde han etter - - -.

Da han reiste til Russland, sa en nordmann, konsul Koepcke, som nettopp kom fra de hungerrammede distriktene, til ham: "Hvis De var min bror, ville jeg forby Dem å reise. De kommer aldri levende fra det". Allikevel reiste Quisling dit inn. Det var ingen i regjeringskretser i Moskva som visste hvorledes det den gang så ut

i hungerdistriktene. Quisling var ikke bare den første europeer, men virkelig den aller første som undersøkte hvorledes det så ut der.